

УДК 371/671(477)“16/19”:271.4-726.3(477.87)

Розлуцька Галина Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ УКРАЇНСЬКОГО КНИГОТВОРЕННЯ ЗА УЧАСТЮ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО ДУХОВЕНСТВА НА ЗАКАРПАТТІ (СЕРЕДИНА XVII – ПОЧАТОК XX СТ.)

У статті виявлено навчально-виховні можливості книги на рідній мові у зростанні інтелектуального, духовного та національного розвитку суспільства в умовах суспільно-історичних трансформацій Закарпаття. Схарактеризовано регіональні особливості створення українських книг за участю греко-католицького духовенства. Визначено цінність українських стародружованих книг як національного культурного надбання та підкреслено соціальну значущість української книги.

Ключові слова: українська книга, навчально-виховний потенціал книги, греко-католицьке духовенство, Закарпаття.

Постановка проблеми. Сучасним проявом інформатизації українського суспільства є популяризація технологічних засобів комунікації, які витісняють духовно-ціннісні надбання попередніх поколінь. На сьогодні спостерігається витіснення новітніми технологіями традиційних джерел знань, зокрема книг. Соціологічні дослідження свідчать, що за останні роки звичка читати в українців суттєво послабилась, так 88,3 % опитаних стверджують, що прочитали протягом року тільки одну книгу [22]. Серед європейців українці читають найменше, книги читають – 27 % українців, тоді як – 73,5 % британців, 66 % німців, 61 % французів, 30 % росіян [20]. Виникає суперечність між необхідністю використання духовно-культурних надбань попередніх поколінь у культурно-освітньому розвитку суспільства і недостатньою дослідженістю педагогічних можливостей української книги.

Необхідність популяризації української книги визнана одним із пріоритетів державної політики України, що підтверджується розробкою ряду законодавчих актів. На підтримку української книги, стимулювання книготворчої діяльності, популяризацію української літератури у світі спрямований Закон України «Про створення Інституту книги в Україні» (№ 954-VIII від 26 лютого 2016 р.). Останні роки успішно діє державна програма «Українська книга», що покликана підтримувати виробництво національних виробників книг. З метою промоції читання та підтримки української книги нещодавно створено Інститут книги в Україні [19].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання українського книготворення розглядається у площині всіх наук культурологічного комплексу: як соціокультурне явище (В. Гороховий, Н. Кунанець, К. Лобузін, В. Маркова, О. Пастушенко, Г. Шемаєва), як вплив на формування способу світобачення (І. Бех, Г. Васянович, Я. Запаско, Я. Ісаєвич, В. Микитась, М. Ковальський, Н. Сабат, Ф. Тітов), церковна книга як рушій освітньо-виховного процесу (О. Вишневецький, А. Вихрущ, В. Денисенко, В. Жуковський, Т. Тхоржевська, М. Чепіль, Ю. Щербак та ін.), як роль греко-католицького духовенства у культурно-освітніх процесах на Закарпатті (О. Баран, М. Данилюк, В. Кічера, А. Пекар, В. Фенич, Д. Штерр) Усі вищевказані дослідження залишили поза предметом наукових пошуків історико-педагогічні аспекти українського книготворення за участю греко-католицького духовенства на Закарпатті.

Мета статті полягає у ретроспективному аналізі педагогічної складової українських книг за авторством греко-католицького духовенства у контексті культурно-освітнього розвитку Закарпаття в період від середини XVII до початку XX століть.

Результати дослідження. На початку XVII ст. освіта на територіях історичного Закарпаття перебувала у стадії зародження. Навчання забезпечувало при церковних інституціях грамотне місцеве духовенство. Перешкодою була відсутність доступних джерел навчальної інформації – книг на рідній мові. Проте значна частина закарпатців вміла читати та писати по-українськи завдяки книгам, які зберігалися у простих селян, переписувалися та читалися ними.

Спустошені внаслідок воєн, повстань закарпатські землі

заселяли втікачі з інших етнічних українських територій. Переселенці приносили з собою книги, співанки, переписували їх і поширювали на новому місці. Таким чином відбувались українські, польські, російські культурні взаємовпливи, які зафіксовані у старих літературних пам'ятках Закарпаття [13, с. 39]. Упродовж віків ці книги передавали духовні цінності новим поколінням, були основними засобами формування громадської думки, визначали напрями суспільного розвитку.

Церковна унія 1649 р. зблизила закарпатців із культурою народів Західної Європи і активізувала процес створення книг. У парафіях Мукачівської греко-католицької єпархії, яка територіально співпадає з межами історичного Закарпаття, послуговувались писаними українськими книгами. Переписували книги сільські вчителі, дяки, монахи, грамотні як для власних потреб, так і для заробітку. Чимало тогочасних рукописів зберігається у спецфондах бібліотек і сьогодні [12].

Джерельна база містить відомості про переписувачів книг, вихідців із різних етнічних українських територій священнослужителів І. Югасевича, І. Поповича, І. Григорієвича, М. Мигалевица, ієрея Колодницького та ін., які вносили у зміст рукописів історичні факти із героїчного минулого українського народу, формуючи інтерес до історії, повагу до героїчних подвигів українського народу. Наприклад, Т. Копанський переписав Євангеліє та вніс у нього розповідь про українського гетьмана Богдана Хмельницького [23, с. 190-191].

Підтверджено дані, що переписували книги і здавали у бібліотеки мукачівські єпископи. Відомі рукописи зроблені єпископами М. Ольшавським [12, с. 11-12]. Із українського списку 1595 р. «Хождение Ігумена Даніїла» під назвою «О пути ерусалимской и о всіх мистах святых, по которых Ісус Христос сын божий походити рачил нашего ради спасення. Такожде и о гроби Господнем, что аз смиренный раб божий Іререй Даніил Архимандрит монастыря Корсунского на Белою Руси понудихся списати» зробив І. Брадач. Рукописи сприяли формуванню у широкого кола греко-католицьких вірників системи морально-духовних цінностей [16, с. 191].

У колективній праці Б. Качур, П. Січик, М. Талапканич, В. Химинець стверджують, що потреби у навчальних книгах забезпечувала друкарня Свято-Михайлівського монастиря с. Грушево (тепер Тячівського району) [21, с. 20 – 21]. Суголосні наукові пошуки О. Ороса, який пов'язує вихід у світ трьох відомих слов'янських кирилических книг – Тріоді постної, Тріоді цвітної, Псалтиря з друкарнею у с. Грушеві [15, с. 214]. Зазначимо, що наведені версії заперечують ужгородські історики Н. Боднар, О. Мазурок та літературознавець О. Мишанич [4; 11; 13]. На нашу думку, у зв'язку із втратою тогочасних релігійних інститутів, їх майна та предметів релігійного культу через військові події, реформування, вандалізм для встановлення походження книг варто враховувати лексичні особливості книги, зразки шрифту, оздоблення, зміст, по крайній записи, малюнки тощо.

У той час на територіях сусідніх Угорщини, Польщі, Чехії, Словаччини, Великої України та Росії швидкими темпами розвивалось друкарство, а Закарпаття залишалось острівцем, на якому ніяк не вдавалось налагодити видавництво книг. З

комерційною метою на Закарпаття цілеспрямовано завозились релігійні книги із Семигороду, Брашова, Кракова, Венеції, Базеля, Лейпцига, Праги та інших місць. Кожна із 800 тогочасних закарпатських церков використовувала від 3 до 20 таких українських друкованих книг, серед яких більшу частину становили київські та львівські видання [24, с. 18].

Мукачівські греко-католицькі єпископи вбачали у книгах засіб розвитку закарпатського суспільства, культури, освіти, інтелектуальної сфери, тому неодноразово піднімали питання про відкриття слов'янської друкарні на території єпархії перед австрійським двором. Аргументуючи необхідність друкарні неkontrolьованістю змісту релігійних книг, що функціонують, в 1672 р. перемишльський єпископ І. Малаховський, кандидат на єпископа Мукачівського, доносив до відомо австрійського імператора Леопольда, що причиною поширення шкідливих теологічних ідей є книги, видрукувані єретиками, кальвіністами і лютеранами тощо. Володіючи статусом державних чиновників, доповідали у Відень про загрозу громадському порядку з боку закордонних книг місцеве духовенство. Монах Й. Годемарський у 1726 р. вказував, що з Галичини ввозять «схизматичні» книги, спрямовані проти Ватикану, які можуть привести до відвернення закарпатських вірників від католицизму [9].

Нагнітання ситуації змусило уряд видати наказ від 1 серпня 1727 р., який суворо забороняв ввезення в Австрійську імперію через східний кордон книг без цензури, тобто в Закарпаття із України та Росії. У 1693 р. австрійський імператор Леопольд видав закон про цензуру, яким надав право канцелярії ордену єзуїтів Тирнавського університету перевіряти всі книги, видрукувані та поширені на угорських територіях і в разі виявлення невідповідності вимогам – конфісковувати. Проте, становище не змінювалося. В 1751 р. Егерський єпископ Ф. Барковій доповідав, що уніїні домовленості залишаються для рутенів (українців) формальними. Усвідомлюючи, що унія сприяє національному становленню русинів-українців, угорці під прикриттям добрих справ заради унії, намагались перешкодити релігійно-культурній незалежності закарпатців і використовували для інтриг напружені тогочасні політичні стосунки між Австрійською та Російською імперіями [23, с. 198].

У якому руслі піде формування національної свідомості у закарпатських українців, розвиток їхнього духовного життя визначилося у період національно-конфесійного протистояння двох центрів – Мукачівського єпископату грецького (східного) обряду і егерського – латинського обряду, які загострилися у першій половині XVIII ст. Духовенство розділилося на ворожі табори і вимагало вирішення проблеми. У листах до церковного та державного правителів скаржились на обмеження єгерськими релігійних прав, повідомляли, що єгерські єпископи турбуються не про унію, а про владу та податки. Греко-католицьке духовенство захищало народні інтереси, виступало проти приниження закарпатців іноземцями, розуміючи, що ліквідація релігійних традицій і національних звичаїв таїть небезпеку знищення східної церкви [24, с. 49 – 50].

Влада, стурбована ситуацією, що складалась на Закарпатті призначила у 1690 р. єпископом Мукачівським монаха ЧСВВ, грека Й. де Камеліса. Кандидатура була добре продумана і задовольняла імператора Леопольда та Римський престол. Рівень освіченості та особисті якості єпископа подавали надії на розв'язання релігійних конфліктів. Враховуючи національні особливості місцевого населення генеральним вікарем при Й. де Камелісі був призначений ієромонах-василіанин А. Косовицький, який мав ступінь доктора богослов'я і був його особистим перекладачем [8, с. 66 – 67]. Головним завданням Й. де Камеліса вважав культурно-просвітительську роботу. Він послідовно працював над піднесенням рівня освіченості греко-католицького духовенства. Для усунення мовного бар'єру між духовенством та вірниками Й. де Камеліс розробив навчальну книгу «Катехисис для наоуки Оугороруским людям злохеній от привелебньиш гдна Юсифа Декамеліса Хіо еппа себас. Моукачо и проч. В Тенавь типом Академ. Од мене Андрея

гоерманна, року бжго 1698». Частина праці написана на латині, так як ця мова була спільною для представників усіх освічених прошарків австрійської імперії, а переклад тексту на українську було зроблено галицьким священником І. Корницьким. Однак, очікуваної популярності книга не отримала через недоліки, серед яких основні: великий об'єм праці і недоступний малоосвіченому духовенству академічний рівень. Друга книга за авторством єпископа Й. де Камеліса «Буквар языка славенска. Писаниі чтенія оучитися хотящим в полезное руковоженіе» (Тирнава, 1699 р.) містить азбуку, приклади утворення складів та невеличкі тексти молитв, біблійних повчань [17, с. 83]. Вагомим засобом у поширенні знань Мукачівський єпископ Й. де Камеліс вважав друковані книги, тому звертався із проханням до остиргомського митрополита кардинала Колонича, щоб той допоміг заснувати друкарню в Мукачеві. Але прохання було задоволене частково – кардинал Колонич розпорядився, щоб друкарня у Тирнаві (Словаччина) придбала кириличний шрифт і друкувала книги для закарпатських українців. Першими надрукованими виданнями кириличним шрифтом стали вищезгадані праці єпископа Й. де Камеліса.

Освітньо-видавнича діяльність Й. де Камеліса позитивно відобразилося на пошвавленні національного самоусвідомлення закарпатських українців через інтерес до рідної мови, культури. Фактично, закарпатське греко-католицьке духовенство отримало зразок європейського душпастиря-просвітителя. Поштовхом до створення навчальних книг на українській мові стало заснування єпископом М. Ольшавським на території єпархії богословських шкіл для навчання місцевої молоді. У період з 1744 р. по 1746 рр. єпископ розпочав підготовку дяко-вчителів у богословських школах у Мукачеві, Марія Повчі, Надь Бані, Марамрош-Сигеті, Турці. Навчально-виховний процес у новостворених школах здійснювався на рідній мові, тому нагальним було вирішення проблеми із відповідними підручниками. Серед них навчальна книга єпископа Г. Бізанеца. «Краткое Припадков Моральных, или нравных Собрание Духовным особам потребное...» (Тирнава, 1727 р.), буквар єпископа М. Ольшавського «Начало письмен Дѣтем к наставленію на Латинском языкѣ. Повеленіем и накладом ... Михаила Мануила Олшавски» (Коложвара, 1746 р.) [10, с. 17].

Намагаючись збільшити кількість початкових підручників та книг на українській мові, єпископ М. Ольшавський заручився у створенні друкарні підтримкою графа Шенборна, найбільшого мукачівського землевласника. Граф представив клопотання перед австрійською імператрицею Марією Терезією про дозвіл заснувати в Мукачеві друкарню, яка б змогла задовільнити духовні потреби багатонаціональних закарпатських вірян із німецьким, угорським, латинським, румунським та кириличним шрифтами [2, с. 20].

Прохання було подано для узгодження єгерському єпископу графу Естергазі і той рішуче відкинув усілякі спроби створення друкарні в Мукачеві, запевняючи, що особисто подбає про друкарню для українців і відкриє її в Егері. Але мукачівські єпископи добре розуміли, що ніякої користі від цього не буде. Основною причиною, що спонукала єгерського єпископа до підбурювання уряду проти усіх спроб мукачівських єпископів пов'язаних із культурно-освітнім розвитком була вороже ставлення до закарпатських українців. Угорські єгерські єпископи, найближчі сусіди і католицькі патрони Мукачівського єпископату, свою мету вбачали не тільки в окатоличенні місцевого населення, а й денационалізації його, мадяризації, тому відкриття друкарні становило загрозу їх подальшому впливу. Зі своєї сторони Австрійська монархія також не була зацікавлена в культурно-освітньому розвитку своїх провінцій і підтримці національних стремлень національних меншостей, що населяли імперію. Склалася ситуація, коли релігійне та національне протистояння перешкоджало культурно-освітньому розвитку закарпатців.

Для потреб Мукачівської греко-католицької єпархії було засновано слов'янську друкарню О. Курцбека у Відні (1770 р), завданням якої було друкувати літургічні книги для слов'ян, які населяли Австрійську державу в обмін на одноосібне володіння ринком збуту і в імперії. Друкарня протягом 20 років видрукувала

понад 50 книг, основну частку з яких становили видання для сербів і хорватів, а українці отримали три книги – «Буквар», «Збірник», та «Урбар» [1, с. 109].

Переломним етапом в українському книготворенні стала канонізація Мукачівської греко-католицької в «*Eximiam Regalium Principum*» 1771 р. Єпископський синод у Відні (1773 р.) розглядав питання книгодрукування, цензури. Про освітньо-культурний рівень у Мукачівській єпархії доповідав А. Бачинський. Синод вирішив для покращення ситуації надрукувати книги, яких потребує греко-католицьке духовенство, включно із шкільними підручниками. Проте до практичної реалізації цього рішення так і не дійшло. Єдиним позитивом стала постанова для друку духовних та навчальних книг використовувати виключно руську (українську) мову [7, с. 24–25].

Процес україномовного книготворення у Закарпатті прогресував із введенням системних змін в освіту Австрійської імперії, відображених у законі «*Rationeductionis*» (1777 р.), який вимагав по-предметного навчання у школах. Завдяки ініціативі єпископа А. Бачинського на території Мукачівської єпархії було створено мережу навчальних закладів із рідною мовою навчання, складовими якої стали: парафіяльні школи, богословські школи та семінарії. Невід'ємною частиною діяльності закладів навчання було створення засобів навчання на рідній мові [8; 11].

З метою забезпечення освітніх закладів підручниками в 1806 р. А. Бачинський подав до Намісницької ради в справі друку шкільних підручників письмове прохання про забезпечення церковних шкіл Мукачівської єпархії українськими підручниками. Разом з тим, єпископ спонукав до книготворчості місцеве духовенство. Для кращого розуміння церковного вчення єпископ рекомендував в зміст букварів та читанок вводити біблійні оповідання та катехичні повчання. За сприяння єпископа було видано народною мовою «Малий катехизм» І. Кутки, що став першим підручником на русинській (українській мові), використано у шкільництві Австро-Угорщини [14, с. 384–454]. Засобом масового утвердження та зміцнення рідної мови стала п'ятитомна «Біблія» (1804 р.) [3].

Першу українську друкарню було організовано в 1863 р. товариством греко-католицького духовенства «Литературне заведення св. Іоана Хрестителя» (Пришів, 1860 р.), яка друкувала продукти освітньо-педагогічної діяльності товариства – 12 книг (Ужгород, 1863 р.).

Успіхів у створенні та виданні книг досягли члени духовного товариства греко-католиків Мукачівської єпархії «Общество св. Василя Великого» (Ужгород, 1864 р.). На кошти товариства у 1899 р. було придбано друкарню з кириличним шрифтом. Навколо видання релігійних книг, шкільних підручників, збірок церковних співів, літургичних пояснень згуртувалися кращі

творчі сили греко-католицького духовенства Закарпаття — О. Духнович, А. Добрянський, І. Раковський, К. Сабов, А. Кралицький, О. Митрак, І. Сільвай, О. Павлович, І. Дешко, Є. Фенцик, П. Азарій та ін. [6, с. 3]. Не зважаючи на те, що мова тогочасних видань була далекою від норм літературної української мови і поєднувала церковнослов'янську з елементами живої народної мови, творчість духовенства сприяла масовому пробудженню національної самосвідомості закарпатських українців.

В силу суспільно-економічних чинників на початку ХХ ст. молода генерація греко-католицького духовенства О. Волошин, С. Сабов, П. Гебей, Ю. Жаткович, В. Гаджега, О. Штефан та інші реорганізувала «Общество св. Василя Великого» у акціонерне товариство «Унію» (Ужгород, 1902 р.). У своїх працях молоді автори використовували етимологічний правопис, переходили на фонетичний правопис, ототожнювали етнонім «русин» з етнонімом «українець». Змінилася ідеологія видань – вони стали відображенням активізації національно-культурного руху [5, с. 3].

Процес творення українських книг займав провідну позицію у монахів-василіан. Внаслідок реформи кінця ХVІІІ – початку ХХ століття діяльність монахів Чину Св. Василя Великого вийшла за межі монастирів і спрямовувалась на зміцнення християнських традицій і моралі, об'єднання місцевого населення, яке опинилося у складі іноземних держав на основі української ідентичності. Головним засобом виховання підростаючих поколінь українців як духовних, так і світських осіб василіани вважали випуск та поширення друкованих видань. Важливою подією стало відкриття у 1925 р. друкарні в Ужгородському монастирі, головною метою роботи якої був випуск доступної продукції для бідного закарпатського населення [18].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Розвиток українського книготворення на Закарпатті в період від середини ХVІІ до початку ХХ століть відбувався у контексті загальноєвропейських процесів під впливом суспільно-політичних і соціально-економічних чинників. Негативно позначились на творенні книг низький рівень грамотності місцевого населення, національно-конфесійне протистояння, ігнорування владою культурно-освітніх потреб українців. Визначальну роль у створенні книг, навчальних посібників та підручників на рідній мові відіграло греко-католицьке духовенство, зокрема мукачівські єпископи, члени греко-католицьких товариств, монаршого Чину Св. Василя Великого. Книги за авторством греко-католицького духовенства створили територіальну мовну, релігійну та культурну єдність. Важливим напрямом для подальших досліджень вважаємо розгляд можливостей української книги у популяризації національної культури серед народів світу.

Список використаних джерел

1. Анрохович А. Іллірійська друкарня і книгарня Осипи Курцбека 1770 – 1792 рр. та її зв'язки з угорською і галицькою землею // ЗНТШ. Т. С, 1929. – 109 с.
2. Баран О. Єпископ А. Бачинський і церковне відродження на Закарпатті / Бібліотека Логосу. – Т. XXXIII. – Йорктон, Саке. – 1963. – 63 с.
3. Біблія. Сиречь книги священного писания Ветхого и нового Завьта: у п'яти томах, Т 1. – Буда. – 1804. – 381 арк.
4. Боднар Н. Патріотична фальсифікація з історії вітчизняного книговидавництва, або знову до питання про грушівське книгодрукування ХVІ – ХVІІ ст. // Олег Мазурок / «... Історію угро-русів, якщо брати до уваги вимоги сучасної історіографії, досі не написано...». – Ужгород : Мистецька лінія, 2009. – С. 269 – 281.
5. Волошин А. Спомини / Волошин Августин. Вибрані твори / Упорядкування, передмова, підготовка текстів та примітки Олекси Мишанича і Павла Чучки. – Ужгород : «Гражда», 1995. – С. 39 – 76.
6. Гаджега Ю. Історія «Общества св. Василя Великого» и рьчь ко дню 60-летья оть его учреждения. – Ужгород: Типографія «Школьной помощи», 1925. – 60 с.
7. Гаджега Ю. Історія Ужгородской Богословской семинарии вь ея главнихь чертахь / Ю. Гаджега. – Ужгород, 1928. – 64 с.
8. Кічера В. Заснування і діяльність монастирів Чину Святого Василя Великого на Закарпатті (1733 – 1950 роки) : дис....канд. іст. наук : 17.00.01 / Кічера Віктор Васильович. – Ужгород, 2008. – 233 с.
9. Кондратович І. Стремління за руську печатню на Підкарпатській Русі / І. Кондратович // Підкарпатська Русь. – 1924. – Р. II. – С. 99–100.
10. Лелекач Н. Мункачевска богословска школа (1744 – 1776) / Н. Лелекач/. – Унгварь: Друкарня Подкарпатского Общества Наук, 1943. – 24 с.

11. Мазурок О. Монополія на істину ... (або детективні пошуки українського першодрукаря на Закарпатті) // Олег Мазурок / «... Історію угро-русів, якщо брати до уваги вимоги сучасної історіографії, досі не написано...». – Ужгород : Мистецька лінія, 2009. – С. 253 – 267.
12. Микитась В. Давні рукописи і стародруки. – Ч. 2. – Львів: Вид-во Львівського університету, 1964. – 82 с.
13. Мишанич О. Література Закарпаття XVII – XVIII століть : Історико-літературний нарис. – К.: Наукова думка, 1964. – 116 с.
14. Мозер М. Карпаторуська мовно-культурна тожсамість: погляд з Галичини (1772 – 1850 pp.) / М. Мозер / Причинки до історії української мови. – Вид. третє. – Вінниця : Нова Книга . – С. 332 – 350.
15. Орос О. Грушівський монастир і початки кириличного слов'янського книгодрукування / О.Орос. – Ужгород : Закарпаття, 2001. – 270 с.
16. Панькевич І. О пути Єрусалимской ... / І. Панькевич // Науковий збірник товариства «Просвіта» в Ужгороді за роки. - Р. IV – Ужгород : Друкарня ОО. Василян. – 1925. – С. 188 – 194.)
17. Петровъ А. Памятники угрорусской писемности / Алексей Петровъ // Матеріали для історії Угорської Русі. - Т. II. – Санкт-Петербург: Типографія Імператорської Академії Наукъ, 1906. – 88 с.
18. Потройний наш ювілей // Календар Благовісника на переступий рік 1936. – Ужгород: Книгопечатня и видавництво ОО Василян в Ужгородь , 1935. – С. 57 – 65.
19. Українська книга // Урядовий портал / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.knu.gov.ua.publish.article
20. Українці читають книги найменше у Європі// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tcn.ua/ukrayina>
21. Химинець В. Освіта Закарпаття : Монографія/ В. Химинець, П. Стрічик, Б. Качур, М. Талапканич. – Ужгород : Видавництво «Карпати», 2009. – 462 с.
22. Читацькі звички українців: соціологічні дослідження останніх років. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.chytomo.com.news.
23. Яворський Ю.А. Историческія, личныя, вкладныя и другія записи въ карпаторусскихъ рукописныхъ и печатныхъ книгахъ XVI – XIX вековъ // Науковій зборник товариства «Просвіта» в Ужгородь за 1930 – 1931 рік. Р. VII – VIII. – Ужгород : Друкарня ОО Василян, 1930. – С. 189 – 216.
24. Hodinka A. A munkacsı görögkatholikus püspökseg története /AntalHodinka// – Budapest. – 1909.– 694 p.

В статье рассмотрены учебно-воспитательные возможности книг на родном языке в смысле интеллектуального, духовного и национального развития в условиях общественно-политических изменений в Закарпатье. Определены региональные особенности производства украинских книг с участием греко-католического духовенства. Раскрыто ценность украинских старопечатных книг как национального культурного наследия подчеркнуто социальную значимость украинской книги.

Ключевые слова: украинская книга, учебно-воспитательный потенциал книги, греко-католическое духовенство, Закарпатье.

The article examines the development of Ukrainian bookmaking in Transcarpathia in the context of pan-European processes under the influence of socio-political and socio-economic factors under the difficult conditions of the low level of literacy of the local population, aggravation of national-confessional confrontation, ignored by the authorities cultural and educational needs of Ukrainians. It was revealed that the Greek-Catholic clergy played a decisive role in the creation of books, manuals and textbooks in their native language, in particular, Mukachevo bishops J. de Camelis, M. Olshavsky, I. Bradach, G. Bizantsi, A. Bachinsky, members of Greek-Catholic societies and the Order of St. Basil the Great. Books by the authorship of the Greek-Catholic clergy create territorial linguistic unity, reflect cultural, the spiritual life of the region and the struggle of Transcarpathian Ukrainians for their authenticity, autonomous and political rights. The article reveals the educational opportunities of the books in the native language in the growth of the intellectual, spiritual and national resources of society in the conditions of rapid socio-historical transformations of Transcarpathia. The regional features of the creation of Ukrainian books with the participation of the Greek-Catholic clergy were identified. The language issue for Transcarpathia remains the issue, which reflects all other political and cultural problems in Transcarpathian region. The development of the literary language of the Transcarpathian people for a long time approached different stages of development – from the language of the Church Slavonic or Slavonic languages (Russian and Ukrainian), until an independent language was formed. The value of Ukrainian early printed books as a national cultural heritage is determined and the social significance of the Ukrainian book is emphasized. The prospects of using the potential of the Ukrainian book to popularize national culture among the peoples of the world are outlined.

Key words: Ukrainian book, educational potential of the national book, Greek Catholic clergy, Transcarpathia.

УДК379.81(477.52/54)»1920/1930»-054.57

Сидоренко Наталія Володимирівна,
аспірант,

Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка, м. Суми

СТАНОВЛЕННЯ КЛУБІВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ПІВНІЧНО-СХІДНОЇ УКРАЇНИ У 20- 30-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ ЯК ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНИХ ЗАКЛАДІВ

В статті, на основі дослідження архівних матеріалів, здійснений аналіз діяльності клубів для національних меншин як освітньо-культурних установ у Північно-Східній Україні у 20-30-х роках ХХ століття. Розглянуто соціально-економічні й педагогічні умови становлення клубної мережі, схарактеризовані основні педагогічні засади їх діяльності. З'ясовано основні принципи, форми і методи роботи в клубах для національних меншин.

Ключові слова: національні меншини, заклади освіти національних меншин, клуби, клуби національних меншин, клубна справа, освіта дорослих, культпросвіта, політпросвіта.

Постановка проблеми. В сучасних умовах освіта дорослих в усіх формах її прояву є актуальною невід'ємною частиною єдиної моделі новітньої освіти України. Про необхідність забезпечення особистісного розвитку людини на основі освіти продовж життя освіти наголошується в Національній стратегії розвитку освіти в

Україні на період до 2021 року [13]. Історико-педагогічний аналіз розвитку освіти дорослих, зокрема провідних напрямів і форм її організації в нашій країні, дасть можливість більш уважніше та виважено підійти до розв'язання проблеми модернізації сучасної освіти та її переходу в новий якісний стан в умовах поліетнічного